

**PINAR KÜR'ÜN "BİRAZ DAHA ÖLMEK"
ÖYKÜSÜNDE OİDİPUS KOMPLEKSİ**

THE OEDIPUS COMPLEX IN PINAR KÜR'S
SHORT STORY "BİRAZ DAHA ÖLMEK"

Ayşe ERTUŞ

53

PINAR KÜR'ÜN "BİRAZ DAHA ÖLMEK" ÖYKÜSÜNDE OİDİPUS KOMPLEKSİ

THE OEDIPUS COMPLEX IN PINAR KÜR'S SHORT STORY "BİRAZ DAHA ÖLMEK"

Ayşe ERTUŞ¹

ÖZ

Oidipus kompleksi psikanalizin en önemli konularından birini oluşturur. Sigmund Freud'un Sophokles'in Kral Oidipus adlı eserinden hareketle isimlendirdiği oidipus kompleksinde çocukların karşı cins ebeveyne cinsel arzu aynı cins ebeveyne karşı ise nefret duyduğu fikri yer alır. Sigmund Freud, erkek çocuklarının anneye cinsel arzu duyduğunu babalarını ise rakip olarak göyerek ondan nefret ettiklerini ve onu ortadan kaldırma isteğinde olduklarını söyler. Annenin fallusu olmayı arzulayan çocuk fallusunu kaybedeceği korkusuyla enest yaşağına boyun eğer ve anneye arzusunu bilinçdışına iterek baba ile özdeşleşme yoluna gider. Babayla gizli bir barış anlaşması olan özdeşleşme çocuğun toplumsal alanda var olmasının yolunu da açar. Türk edebiyatının önemli yazarlarından biri olan Pınar Kür'ün Akışı Olmayan Sular adlı öykü kitabının ilk öyküsü olan "Biraz Daha Ölmek"te oidipus kompleksiyle karşılaşılır. Öyküde oidipus kompleksi öykünün ana karakteri olan Erdoğan üzerinden ele alınmıştır. Çalışmada anneye duyulan cinsel arzu ve bu arzunun bastırılması, babayla özdeşleşememe, çözülmemeyen oidipus kompleksi ve bunun Erdoğan'ın hayatındaki etkileri üzerinde durulmuştur.

ABSTRACT

The Oedipus complex constitutes one of the most significant concepts in psychoanalysis. Coined by Sigmund Freud with reference to Sophocles' tragedy King Oedipus, the concept is based on the idea that children experience sexual desire toward the parent of the opposite sex and hostility toward the parent of the same sex. According to Freud, male children develop libidinal desires toward their mothers and perceive their fathers as rivals, leading to feelings of hostility and an unconscious wish to remove the paternal figure. The child, who unconsciously aspires to become the mother's phallus, submits to the incest taboo out of fear of losing his own phallus and represses his desire for the mother into the unconscious. Consequently, the child proceeds to identify with the father, which also leads to the child's integration into the societal domain through this identification. In Turkish literature, Pınar Kür, one of the country's most prominent authors, engages with this theme in the opening story "Biraz Daha Ölmek" ("To Die a Little More") from her short story collection Akışı Olmayan Sular (Waters Without Flow). In this narrative, the Oedipus complex is explored through the main character, Erdoğan. The study focuses on the protagonist's sexual desire for the mother and its repression, his failure to achieve identification with the father, the unresolved Oedipus complex, and the implications of these dynamics for Erdoğan's life.

Anahtar Kelimeler:

Pınar Kür,
Biraz Daha Ölmek,
Oidipus kompleksi,
Psikanaliz

Keywords:

Pınar Kür,
Biraz Daha Ölmek,
Oedipus Complex,
Psychoanalysis

¹ Doç. Dr., Hakkari Üniversitesi,
Eğitim Fakültesi, ayeertus@
hakkari.edu.tr/ayseertus@
hotmail.com, Orcid ID: 0000-
0002-5748-5964

GİRİŞ

Oidipus kompleksi, Sophokles'in *Kral Oidipus* adlı eseriyle ortaya konulmuş, Sigmund Freud tarafından psikanalizde bir karmaşa olarak görülmüştür. Sophokles'in eserinde ele aldığı Oidipus, Thebai Kralı Laios ve İokaste'nin oğlu olarak dünyaya gelir. İokaste gebeyken gördüğü bir düşü yorumlamak için kahine gider ve kahin doğacak çocuğun babasını öldürerek annesiyle evleneceğini söyler. Kral ve kraliçe kehanetten korkarak doğan çocuklarını Kithairon dağına attırır. Bir çoban tarafından bulunan bebek Korinthos Kralı Polybos'a verilir. Oidipus'u öz evlatları gibi yetiştiren Polybos ve karısının bir tartışmada üvey evlat ifadesini kullanılmasıyla Oidipus bu konuda şüpheye düşüp bir kahine gider. Kahin, Oidipus'a babasını öldürüp annesiyle evleneceğini söylemesi üzerine Oidipus dehşete kapılıp kehanetin gerçekleşmemesi için Korinthos'tan kaçır. Oidipus, Thebai'ye doğru çıktığı yolda, anne ve babasının üvey olduğundan habersiz olarak, tartıştığı öz babası olan Thebai Kralı Laios'u öldürür. Thebai şehrine varan Oidipus şehir insanlarına korku salan ve sorduğu bilmeceleleri cevaplayamayanları öldüren Sphinx ile karşılaşır onu yener. Böylece Thebai kralı olur ve öz annesi İokaste ile evlenir. Uzun yıllar Thebai'de kral olan Oidipus şehirde baş gösteren kıtlık ve salgından sonra bir kahinin ona öz babasını öldürüp annesiyle evlendiğini söylemesi ve gerçeğin de ortaya çıkmasıyla annesi ve karısı olan İokaste kendisini öldürür, Oidipus ise gözlerini kör ederek ülkesini terk edip bilinmezliğe doğru gider. Alenka Zupancic Oidipus'un trajedisinin sonunda özneleştirme ile değil nesneleştirme ya da "şeyleştirme" ile karşılaştığımızı "Eğer korkunç keşfi ânında Oidipus kendini kör etmeyip de (Koronun ona telkin ettiği gibi) öldürseydi, özneleştirme sürecini tamamlamış olacaktı." (Zupancic, 2024, s. 192-193) demektedir. Sophokles tarafından derlenen söylencede kehanetten kaçmayı planlayan Oidipus kaçarak kehaneti gerçekleştirmiş olur. Zizek'e göre kişi kaderini önceden bilir ve ondan kaçmaya çalışırsa kader kendisini tam da bu sayede gerçekleştirir. Yani kehanet olmasaydı Oidipus ondan kaçmayacak böylelikle kehaneti gerçekleştirmeyecek, ailesiyle mutlu bir yaşam sürecekti. Böylece oidipus kompleksi diye bir şey olmayacaktı. (Zizek, 2015, s. 73)

Sigmund Freud, mitlerin insan doğasının derinliklerinden

kaynaklanan içgüdüler olduğunu ve bu içgüdülerin rüya veya efsanelerle ortaya çıkan dışavurumlar olduğunu düşünür ve dikkatini tarihteki mitlere yöneltir. Freud, Sophokles'in derlediği bu eserden hareketle, 4 ile 7 yaş arası erkek çocuklarının annelerine cinsel bir arzu duyduğunu, bu nedenle babalarını anne ile aralarındaki engel olarak gördüklerini ve bu engeli ortadan kaldırmak istediklerini ifade eder ve psikanalizde buna Oidipus kompleksi adını verir. Erkek çocuklarının annelerine cinsel arzu duydukları fikri Kral Oidipus'ta da bir genelleme olarak ifade edilir. Eserde, Oidipus'un karısı, aynı zamanda annesi olan İokaste'nin, kehanetin şüphesiyle kavruulan Oidipus'a sözleri bu doğrultuda manidardır. Oidipus, üvey babası Polybos'un ölüm haberiyle babasını öldüreceği kehanetinin yanlış olduğuna sevinmektedir; ancak annesiyle evlenme endişesi hala devam etmektedir. Öz annesi ve karısı olan İokaste, Oidipus'un bu endişesine karşılık "Durmadan işkence mi edeceksin kendine? Kaderin oyuncağı olan insan, ne bilir başına gelecekleri? En iyisi kadere razı olmak. Ananla evlenmek tehlikesi seni ürkütmemeli; rüyalarında analarıyla yatakta yattığını görenler çoktur. Böyle şeyleri hiç aklına getirmeyen insan hayata kolayca dayanabilir" (Sophokles, 2018, s. 36) der.

Freud, erkek çocuklarının küçük yaşta annelerine cinsel arzu duyduklarını ve babalarını düşman/rakip olarak gördüklerini ve onu ortadan kaldırma isteğinde olduklarını ileri sürer. Bu ensest arzuda çocuk babanın yasasıyla karşılaşır ve anneye duyduğu arzuyu bilinçdışına iterek babanın yasaklayıcı yasasına boyun eğer. Terry Eagleton, oidipus kompleksinin bizim özne olarak kurulduğumuz yerde olduğunu söyler ve oidipus sonrasında çocuğun kendisine bir bütün olarak kültürel düzende yer edinme sürecine girdiğini ifade eder. Bu noktada oidipus her erkek çocuğun yaşadığı ve çözümlenmesi gereken bir süreç olarak görülür. Eagleton, Freud'un oidipus kompleksini ahlak, vicdan, yasa ve bütün toplumsal ve dinsel otorite biçimlerinin başlangıcı olarak gördüğünü ve çocuğun ensest karşısında yasaklayıcı olan baba ile karşılaşmasının ve babanın ensesti - gerçek ya da hayali olarak- yasaklamasının çocuğun daha sonra karşılaşacağı yüksek otorite simgesi olduğunu söyler. (Eagleton, 2014, s. 166)

Türk edebiyatının önemli yazarlarından biri olan Pınar Kür, *Akışı Olmayan Sular* adlı öykü kitabının ilk öyküsü

olan “Biraz Daha Ölmek”te oidipus kompleksini işlemiştir. Eserde ele alınan kompleks Anneye Duyulan Arzu, Früstrasyon (Düş Kırıklığı), Rakip Görülen Baba ve Çözümlemeyen Kompleksin Etkileri başlıkları altında ele alınmıştır.

Anneye Duyulan Arzu

Pınar Kür’ün, *Akışı Olmayan Sular* adlı öykü kitabının ilk öyküsü olan “Biraz Daha Ölmek”, anlatıcı olan Erdoğan’ın bir hastane odasında geçmişinin -geriye dönüş tekniği ile- ve şimdiki durumunun aktarımıdır. Öyküde Erdoğan’ın geçmişinin aktarımıyla -perde anılarıyla (Freud, 1996, s. 78)- oidipus kompleksi söz konusu edilmiştir. Şimdide bir hastane odasında kendine gelmeye çalışan anlatıcı olan Erdoğan- ismini öykünün ilerleyen bölümlerinde öğreniriz- geçmişi hatırlayarak annesine duyduğu büyük aşkı çocukluk anılarıyla aktarır.

Öykü anlatıcının evlerini tasviriyle başlar:

Çok güzel bir evimiz var. Kocaman kocaman odaları aynalar; yaldızlı koltuklarla; duvarları, tavanları resimlerle süslü. (...) Ellemeye bayıldığım satenle kaplanmış koltuklar. Yürümekte bitmeyen -koşmak yasak!- iç içe geçmiş salonlar. Annemin neredeyse salonlar kadar büyük yatak odası. Beyaz kürk örtüsünün üstünde yuvarlanmaya doyamadığım kocaman karyolası. Aynalar... Aynalar... Eşyayı yineleyen, insanları çoğaltan aynalar... (Kür, 2012, s. 1)

Burada ayna ifadesi sembolik bir anlam taşımaktadır. Lacan bir çocuğun gelişimini, parçalanmış beden, ayna evresi ve oidipal evre olarak üçe ayırır. Erdoğan’ın evlerini anlatırken annesinin yatak odasındaki aynalara özellikle dikkat çekmesi Lacan’ın çocuktaki ayna evresi gelişimine işaret eder. Ayna evresi çocuğun kendini bir bütün olarak kavradığı imgesel bir düzeni ifade eder. Lacan’ın Ayna Evresi çocuğun annesinde eksik olan fallusu olmayı arzuladığı ve bu eksikle annesiyle bütünleşme arzusunda olduğu evredir. Bu evrede çocuk annesinin arzuladığı nesne olmayı ve annesinin her şeyi “bir olmayı, tek olmayı” arzular. (Tüzünoğlu, 2004, s. 340) Erdoğan, annesine duyduğu cinsel arzusunun yanında yasaklayıcı ve anne ile aralarındaki engel olan baba ile karşılaşmaktadır. Bu yasak arasında Erdoğan, annesiyle ilgili şunları düşünür: “Babam tanıdığım en zengin adam değil-arabası yok-ama annem gördüğüm kadınların en güzeli. Dünyanın en güzeli

olduğundan hiç kuşkum yok.” (2012, s. 2) Yasaklayıcı olan Baba, Erdoğan’ı ilkokulda yatılı okula yazdırır. Bu, onun için büyük bir düş kırıklığı yaratır. Çünkü anne sadece hafta sonları görülebilecektir; ancak bu durum onun anneye olan arzusunu daha da güçlendirir. Bu arzusunun büyüklüğü babanın da dikkatinden kaçmamıştır: “Daha ilkokuldan yatılı gitmemi annem de istemedi. Ama babam beni kendisi gibi ‘kökten bir Galatasaraylı’ yapmakta kararlıydı. Evimi de annemi de yalnızca hafta sonları görmeye başlayalı eskisinden çok seviyorum ikisini de. ‘Hastalık derecesinde’ diyor babam.” (2012, s. 3)

Erdoğan, yaz tatili bitince yatılı olarak kaldığı okula gitmek istemez. Anlatıcının bu isteksizliğinin sebebinin okulu sevmemesinden ziyade annesinden uzak kalışı olduğu anlaşılır. Bu durumun üzüntüsünü sadece annesiyle paylaşarak da onunla arasındaki bağı güçlülüğünü ortaya koyar. Cumartesi günü annesinin onu okuldan almasıyla gidilen oyuncak dükkanında kardeşi Gülsevil’e (Erdoğan kız kardeşine Diabless adını takmıştır) mutlaka bir şeyler alınması anlatıcının zoruna gider ve bunu gereksiz bulur. Çünkü Gülsevil zaten hep annenin yanındadır, uzak olan ve ayrıcalıklı olması gereken kendisidir. Kaldı ki Gülsevil için alınan oyuncaklar onu daha çok cezbetmektedir. Tabi bunun sebebi Erdoğan’ın paylaşmak istemediği annesi ve bu nedenle kıskanılan kardeş durumudur:

Her seferinde Diabless’e bir şey almasa iyice keyfine varacağım bu haftalık gezintilerin. O zaten her gün evde olduğuna göre bu ayrıcalığı paylaşması gereksiz değil mi? Üstelik ona alınan küçük bebek evlerini, minik minik koltukları, sofra ve çay takımlarını, bana alınan tanklardan, trenlerden, toplardan daha çok beğeniyorum. Tanklardan tüfeklerden bir dünya yaratamıyorum ben kendim. O ise bebekleriyle, takımlarıyla bambaşka- ya da gerçeğin minyatürü-bir evren kurabiliyor. Kimi kez beni de -‘baba’ rolünde- alıyor bu evrenin içine, ama o zaman da oyuncaklarıyla eşdeğer bir işlevim olduğunu duyumsuyorum. (2012, s. 3)

Kız kardeşin oyuncaklarıyla kendisine özgü bir dünya yaratabilmesi anlatıcının hayalini kurduğu bir durumdur ve kardeşin kıskanılmasının sebeplerinden biri de budur. Çünkü anlatıcı kendi hayal dünyasında kurduğu hayatı oyuncaklarıyla da desteklemek istemektedir. Anlatıcı annesine olan aşkıyla varlığını duyumsar:

Annemle birlikteyken hep varım oysa, her an canlıyım. Güzelliğine hayranlığım sonsuz. Böylesine her yaptığı doğru, hem de güzel bir başkası var mıdır acaba dünyada? Benim kadar Diabliesse’i de sever görünmesine, ona da oyuncak almasına, kimi geceler babamın peşine takılıp sokağa gitmesine kızıyorum, doğru. Onu üzecek hırçınlıklar yapıyorum bile bile doğru. Ama aslında kızdığım o değil, onu bu gibi şeyleri yapmaya zorlayanlar-yani, babamla kardeşim. Aslında beni ikisinden çok sevdiğini biliyorum. ‘Benim oğlum’ diye bir kez sıkı sıkı sarılması yeter. Ona birtakım zorluklar yükleyenlere hırçınlıyorum. Bıraksalar her türlü zorluktan kurtaracağım onu. (2012, s. 4)

Erdoğan, annesinin kardeşi ve babası tarafından büyük bir baskıya maruz bırakıldığını düşünerek kendisini onun kahramanı olarak görür. Annesi gezmeye gitmek için süslendiğinde onun daha da güzel bir kadına dönüştüğünü düşünür. Fakat babasıyla dışarı çıkmasını hiç istemez. Çünkü baba anneyi ondan uzaklaştıran bir figürdür ve Erdoğan, annesinin de hiç gitmek istemediğini, babasının onu zorladığını duyunca babasına karşı nefreti daha da büyür. Kendisini annesinin kahramanı olarak görür. O, annesini zorla götürülen gezmelere kurtaracaktır. Annesinin gezmeye giderken süslenmesini izlemekten de büyük zevk alan Erdoğan, bir yandan annesinin süslenmesine yardım ederken; bir yandan da annesi gideceği için huysuzlanır. Annesinin mecburen gittiği bu gezmelerinde sadece onu düşünmesini sağlamak için “... gereksinebileceği her şeyi o daha istemeden uzatırken, bir yandan olmadık gülünç öyküler uydurmaya” (2012, s. 4-5) çalışır.

Erdoğan annesinin ensesinden beline kadar “bir çizgi halinde” açık elbisesini annesi ilk giydiğinde elini sırtına koyarak “Ne kadar şehvetlisin anne!” demiş, annesi ise kaşlarını çatarak o kelimenin anlamını sormuştur. O ise yeni duyduğu bu kelimeyi gündelik birkaç kelime ile kendince açıklamaya çalışmış ve kelimenin “haşmetli” olduğuna, Erdoğan’ın yanlış bir kelime kullandığına ve şehvetin anlamını bilmediğine kanaat getirmiştir. Freud “İnsanların doğumdan itibaren maruz kaldıkları toplumsal baskı, bazı arzuların bilinçdışına bastırılmasına neden olur ve bu bilinçdışı arzular da kendini ‘lapsus’larda (dil sürçmesi), ‘hatalı hareketlerde’ (act manqué), rüyalarda ve nevrozlarda simgesel bir tarzda şekil değiştirerek

gösterir ve tatmin yolları arar.” (Tura, 1996, s. 40) demektedir. Erdoğan’ın şehvet kelimesini kullanması onun bilinçdışının dışavurumudur. Bilinçdışı toplum tarafından kabul edilmeyen arzuların bastırılması ve bilinçdışında tutulması ile oluşur. (1996, s. 40) Annesinin babasıyla gittiği her yerden kendisine armağan getirmesini isteyen ve bunu bekleyen Erdoğan küçük boyalı bir kürdan bile olsa annesinin getirmesine çok sevinir ve yastığının altına koyar. Burada Reik’in armağanları “aşk göstergeleri ve kendisini vermenin simgesi” (Reik, 2009, s. 203) olarak değerlendirmesine dayanarak Erdoğan’ın annesinden istediği ve beklediği armağanları anneye olan aşkın karşılıklı olduğunun simgesi şeklinde algıladığının ifadesi olarak düşünülebilir. Bütün bunları hastane odasında hatırlayan ve öyküde geri dönüşlerle ortaya konulan bu anılar anlatıcının bir hastane odasında kendisine gelmesi ve histerik duygulara kapılmasıyla devam eder: “Ölmedim ama. Yaşıyorum. Kalbim durmadı. Yaşıyorum ya, eskiden. Çok çok eskiden. Babam ölmeden. Her şey satılmadan...” (2012, s. 7)

Yatılı olarak gittiği okulda annesini çok özleyen Erdoğan, “...yatağıma girdiğimde aklıma ilk gelen, uyuyuncaya dek aklımdan çıkmayan hep o. Güzel kokusunu duyabilmeyi, ‘iyi uykular, güzel rüyalar’ diyen sesini işitmeyi istiyorum gene. Onu öptüğümü düşleyerek kendi kolumu öpüyorum.” (2012, s. 7) diyerek annesine duyduğu aşkı ortaya koymaktadır. Her zaman çok güzel koktuğunu söylediği annesinin babası öldükten sonra kokusunun da değiştiğini söylemesi Erdoğan’ın rakip olarak gördüğü babasının ölümünden sonra annesinin babasına olan aşkının kendisinde oluşturduğu kafa karışıklığının ifadesidir. Babanın ölümünden sonra ağlayıp üzülen annesinin oğluna sarılıp ağlamasına karşılık Erdoğan “Artık ona tümüyle sahibim galiba.” (2012, s. 15) diye düşünmesi rakibin-babanın- ortadan kalkmasının verdiği mutlulukla açıklanabilir.

Hastanede yatan anlatıcı kendine geldikten sonra kendince Münevver adını verdiği gerçek adının ise Asuman olduğunu sonradan öğreneceği hemşireyi yanında bulur. Hemşire ona odadaki çiçekleri dostlarının getirdiğini ve ne kadar çok dostu olduğunu söylemesine karşılık anlatıcı iç diyalog ile hemşireyle konuşur, hiç dostu olmadığını sadece sevenleri olduğunu söyleyerek kendisini tanıtır:

“Ben çok hoş ve ömür, çalışkan ve dürüst, hoşsohbet ve saygılı, yaşını göstermeyen ve yerinde duramayan, kısa boylu ve sıksa, eski İstanbul terbiyesiyle dikkat çeken ve çapkın bakışından hiç korkulmayan, iyi niyetli ve zararsız, elli yaşında bir adamım, Münevver Hanım. Adım Erdoğan. Hiç dostum yok, annem var,”(2012, s. 18) Erdoğan’ın iç diyalogla ortaya koyduğu bu ifadeler onun ellili yaşlarına gelmesine rağmen anneden hala kopamayışının göstergesidir. Julia Kristeva, “Erkek ve kadın için annenin kaybı, biyolojik ve ruhsal bir zorunluluktur, özerkleşme yolunda ilk adımdır. En uygun koşullarda gerçekleştiği ve erotize edebildiği takdirde, ana katli yaşamsal zorunluluğumuzdur, bireyselleşmemizin olmazsa olmaz koşuludur” (Kristeva, 2009, s. 40-41) diyerek çocuğun özneleşmesi için anneden kopuşun zorunluluğuna dikkat çeker. Erdoğan, bu kopuşu gerçekleştirememiş bu nedenle özneleşmemiş ve hastane odasında niçin ve ne zaman yaşadığını sorgulama yoluna gitmiştir. Yanıtını bilmediği bu sorulara “Yalnızca eskidim” cevabını bulur. O, yaşadığı eski ev ve eşyalarla eskidiğini düşünür ve “Aynaya baktığım günler olurdu. Aynada yüzümü kül rengi görürdüm. Ak ya da sarı değil -kül rengi. Ayna toz mu tutmuş diye birkaç kez elimle silmeye kalktığımı anıyordum. Hayır, ayna tozlu değildi hiçbir zaman, ben kül rengiydim, neden anlamadım? Neden düşünmeye hiç yanaşmadım?” (2012, s. 56) der. Burada ayna ile kendisini tanıma evresinden uzak olduğunun, kül rengiyle ise gerçeği görememe, kendisi olamama yani özneleşmemenin ifadesini ortaya koyar.

Erdoğan hemşireye elini uzatıp adını sorar, hemşirenin elini tutmasıyla tekrar geçmişe dönüp annesinin cumartesi günleri onu okuldan alıp Japon mağazasına götürüşünü hatırlar: “sözcüksüz vaat ettiği tüm zevklerin yanı sıra bir de elimi insanca, kadınca tutması vardı. Kendisinininkilerin yarısı kadar olan parmaklarımı parmaklarına geçirmeme izin verirdi.” (2012, s. 19) Annesinin elini kadınca tutması onun tatmin arayışını ellerde bulması durumudur. Darian Leader’ın ifadeleriyle,

Dışımızda bulunan bir şeyi yeniden bulmaya, ona yeniden ulaşmaya çabalarsak, ilk taleplerimizin karşılanması meselesiyle bağlantılı olarak bedensel gerginliğimizin bir kalıntısı, bizi kenetleyen bir gerilim de olacaktır. Burada ise vücudun en uç noktalarından olan el devreye

girer. Çünkü yaşamın başlangıcından itibaren Freud’un da yineleme zorlantısı/fort-da etrafında dile getirdiği ihtiyacın tatmin edilmesi arayışı ile tatminin tekrar edilmesi arasında sıkışıp kalırız. Bu durum bedende bir huzursuzluk yaratır. Duyusal anlamdaki tatmin arayışı ise ellerle birleşir. (akt: Karaca, 2024, s. 130)

Erdoğan’ın annesinin elini kadınca tuttuğunu düşünmesi onun anneye olan aşkının karşılıklı olduğuna inandığının ve aşkında tatmini şimdilik -baba engeli ortadan kalkıncaya kadar- el tutmada bulduğunun ifadesidir. Annesinin, Erdoğan’ın parmaklarını parmaklarına geçirmesine izin vermesi durumu çocuğunun isteklerine boyun eğdiğinin göstergesidir. Burada söz konusu edilen anne şefkatine karşılık çocuğun anneye yönelik cinsel arzudur.

Früstrasyon (Düş Kırıklığı)

Oidipus kompleksinde çocuk karşı cinsteki ebeveynine cinsel bir arzu duyar, aynı cins ebeveyni ise düşman/rakip olarak görür. Anne- baba- çocuk ilişkisinde çocuk rakip gördüğü ebeveyninden kurtulmak ister ama aynı zamanda ondan korkar. Annesine cinsel bir yakınlık duyan erkek çocuğu babası tarafından hadım edileceği ve fallussuz kalacağı korkusuyla babanın adını kabul eder ve onun yasasına girer. Halbuki erkek çocuğun arzusu annesinin eksiği olan fallusu olmaktır. Baba Adı diğer ifadeyle yasası çocuğu früstrasyona uğratar ve çocuk annesine olan arzusunu bastırarak bilinçdışına atar. Früstrasyonların kaynağı yasaklayıcı, çocuğu anneden yoksun bırakan ve kastre eden babadır. (1996, s. 60) Baba simgesel bir anlam taşır, burada illa bir baba olmasına gerek yoktur. Jung, bunu şöyle açıklar:

Oidipusun temelindeki cinsel arzular yaşamın orijininde yer alan anneye geri dönme, narsistik omnipontense yeniden kavuşma arzularının simgesel bir ifadesinden ibarettir. (...) Çocuğun arzusu, annesi ile bütünleşmek, onda eksik olan şeyin yerini almak, onun arzusunun nesnesi olmaktır. Çocuk böylece dolayimsız tatmin durumuna erişecektir. Ancak anne-çocuk ilişkisindeki früstrasyonların ‘Babanın Adı’ ile simgeleşmesi ve giderek ‘Babanın Yasası’ olan ensest yasağı ile ilişkilenebilir, çocuğun eksiksizlik arzusunu cinsel bir arzu olarak bilinçdışına kodlamasına yol açar. Öyle ki çocuk başlangıçta simgeselleşmemiş eksiksizlik arzusunu, annesi için annenin eksiği fallus olmak şeklinde simgeleştirir. Böylece o fallus anneden kastre edilmiştir. (1996, s. 66)

Freud, “erkek çocuğu annesinden vazgeçmeye sevk eden kastrasyon korkusu” (1996, s. 68) olduğunu ileri sürer; ancak öyküde Erdoğan’ı annesinden vazgeçiren şeyin satılan yatak odası takımıyla annesinin kendisine yönelik hiçbir cinsel arzusunun olmadığına çocuk tarafından kabul edilerek ona tam sahip olacağını düşünürken anne tarafından reddedilmesinin verdiği etki olduğu söylenebilir. Burada Lacan’ın oedipus karmaşasının simgesel bir karmaşa olduğunu ve oedipus için illa gerçek bir baba olması koşulunun olmadığını yalnızca simgesel Babanın Adı’nın yeterli olduğunu (1996, s. 94) ileri sürdüğü fikirlerini hatırlatmakta da yarar vardır. Erdoğan için rakip olan baba kalp kriziyle ölmüş ve ortadan kalkmıştır; ancak o, annesi tarafından reddedilmiştir. Onun annesine yönelik arzusu annesi yaşındaki kadınlara ilgi duymasıyla kendisini göstermiştir.

Küçükken annesine gösterdiği ilgiyi ergenlik döneminden itibaren annesi kendisine gösterir ve o, bu ilgiden sıkılır. Annesinin daha önce evlerinde çalışan Hatçanımın oğlu Özcan’ın çok zengin olduğunu söylemesi ve onu Özcan’la kıyaslamasına tahammül edemeyen Erdoğan, bir gece annesinin yine aynı kıyaslamayı yapmasına sinirlenip babasını genç yaşta annesinin öldürdüğünü ve zengin bir koca bulamayıp dul yaşadığını söylemesi üzerine annesi pencereyi açıp intihara yeltenir. O sırada kalbi sıkışan Erdoğan, babası gibi, kalp krizi geçirerek hastaneye kaldırılır. Uyandığında annesinin intihar ettiğini sanır; ancak annesinin evde ve iyi olduğunu kendisinin ise kriz geçirip hayati tehlikeyle karşı karşıya olduğunu öğrenir. Annesine neden babasını onun öldürdüğünü söylediğine anlam veremez ve bilincinden şu ifadeler dökülür:

Sahi neler söylüyorum, neden söylüyorum bunca yıldan sonra? Üstelik dediklerimi daha önce bir tek kez olsun düşünmüş değilim. Doğal bir olay olarak benimsemiştim babamın ölümünü başından beri. Annemin yüzünden öldüğüne şimdi, söylerken bile, inanıyor muyum ki? Ama tutamıyorum kendimi nedense, barajı yıkılmış sel suları gibi akıyor ağızımdan sözcükler. (2012, s. 28)

Tura’nın bilinçaltı için “dikkatimizi yoğunlaştırmadığımız algılarımızı, bazı otomatik hareketlerimizi, fikir çağrışımlarını hatta üzerinde düşünmediğimiz halde bir

anda olgunlaşmış olarak bilinç alanında bulduğumuz fikirlerimizi vs ilgilendirir.”(1996, s. 40) ifadelerine dayanarak Erdoğan’ın aklından geçirdiği düşüncelerin onun bilinçaltının yansıması olarak değerlendirmek mümkündür. Oedipal dönemde, Erdoğan’ın babasının ölümüne dair hiçbir üzüntü belirtisi göstermemiş olması hatta annesinin ona kaldığını düşünerek sevinmesi, onun anneye yönelik arzusunu ortaya koyar. Bu düşüncelerin, o dönemde, annesiyle aralarında engel teşkil eden babanın, annesi tarafından ortadan kaldırıldığının bilinçaltına işlendiği düşünülebilir.

Bireyin özneleşme sürecinin ilk basamağı anneden kopuştur. Bu kopuş ilk olarak bebeğin dünyaya gelmesiyle kendisini gösterir. Oedipal dönemde ise ensest yaşağına boyun eğen çocuk baba ile gizli bir anlaşma imzalar ve kültürel alanda özneleşme sürecini gerçekleştirmiş olur. Ensest yaşağına boyun eğmeyen yani baba ile özdeşleşmeyen çocukta anneden kopuş gerçekleşmez ve çocuk kültürel alanda özneleşme sürecine dahil olamaz. Erdoğan, baba ile özdeşleşmeyi gerçekleştirememiş anne ile kopuşu da tamamlayamamış bir bireydir. Öyküde babanın ölümünden sonra Erdoğan’ın anne tarafından sevilmediğinin kabulüyle karşılaşırız. Erdoğan, sevilmediğini fark edince kendisini aşağı hisseder (Freud, 1991:85) ve durum onu gerçeklerden uzak durmaya götürür: “Gerçekler üstüne fazla düşünmemeyi de çocukluğum babamın ölümüyle sona erdiğinde öğrenmişim herhalde. O gün bu gündür, gerçek olanı didikleme gereksiz bularak gerçekleştirmeyeceğini bildiğim düşler kurmayı yeğledim. Korkusuz, tehlikesiz, rahat bir yaşam...”(2012, s. 35-36). Erdoğan’ın bu ifadeleri annesi tarafından uğratıldığı düş kırıklığının sonucudur. Erdoğan’ın gerçekler üzerine düşünmeyi bırakması durumu, Freud’un kuramının takipçilerinden biri olan Janine Chasseguet-Smirgel’in “Çözümlemeyen Oedipus kompleksi, bireyin gerçeklikle bağını zayıflatır ve benliğin idealleştirilmiş bir imgeye saplanmasına yol açar.” (Chasseguet-Smirgel, 2005, s. 98) şeklindeki ifadeleriyle örtüşmektedir. Burada, Kral Oedipus’un gerçeğin peşine düşerek yaşamında büyük bir trajediyle karşılaşmasına karşılık, gerçekler üzerine düşünmeyi bırakan Erdoğan’ın yaşamında trajediden kaçışı olarak düşünülebilir.

Rakip Görülen Baba

Psikanaliz oidipus kompleksini genel olarak fallik dönemde çocuğun karşı cinsten ebeveyne cinsel arzu duyduğu, buna karşılık aynı cinsten ebeveyne rakip olarak görerek ona kin ve nefret beslediği, şeklinde açıklar. Karşı cins ebeveyne duyulan arzu aynı cins ebeveyne yönelik nefreti beraberinde taşır. Erkek çocuğun bu kompleksi aşmasının en iyi yolu baba ile özdeşleşmesidir. Tura bunu şu ifadelerle ortaya koyar: “Erkek çocuğun Oidipusu aşabilmesinde en iyi yol rakip babanın yerine geçmeyi arzulamasıdır. Bu, baba ile özdeşleşmeye açılan yol olacaktır.” (1996, s. 64) Öyküde Erdoğan rakip gördüğü babası ile özdeşleşme yoluna gitmez. O sadece babasının yerini almayı arzulamaktadır. Çocuğun babasıyla özdeşleşmesi babanın yasasını kabul ederek ona boyun eğmesiyle mümkün olur. Böylece çocuk babası gibi olma yani özdeşleşmeye doğru giden yola girmiş olur. Erdoğan’ın babanın yasasına girememesinin sebepleri, babasının isteğiyle gittiği yatılı okulda babasından uzak kalışı, hafta sonları babasına rağmen annesiyle doyaya geçirilen vakitler ve annesinin onun için babasına -Fransızca konuşma konusunda- karşı gelmesi şeklinde sıralanabilir. Babadaki ona yönelik otorite eksikliği onun enest yasağına boyun eğmemesine ve babasını anne ile aralarında bir engel olarak görmesine neden olmuştur.

Hastanede kardeşi Gülsevil’in ona enfarktüs geçirdiğini söylemesiyle büyük şok yaşayan Erdoğan “Enfarktüs... Babamın hastalığı /Enfarktüs / Ölüm.” (2012, s. 45) diye içinden geçirir. Onun için mesele babası ile aynı hastalığa yakalanmış olması ve bunu istememe durumudur. Çocukluk döneminde başarıyla aşılamamış oidipus kompleksinde babayla özdeşleşememe durumuyla Erdoğan ellili yaşlarında bir hastane odasında yüzleşir. Freud özdeşleşmeyi Ben’in yabancı bir Ben’in kimliğine girmesi olarak tanımlar ve “birinci ben bazı görüş noktalarında öbürü gibi davranır, ona öykünür ve onu kısmen kendisine mal eder. (..)Erkek babasıyla tıpkılaştığında onun gibi olmak istiyor demektir.” (Freud, 1991, s. 83) der. Erdoğan, Freud’un ifade ettiği durumun tersi yönünde bulunur. Bu yüzden babasıyla aynı hastalığa yakalanmış olmayı bile büyük bir tahammülsüzlükle karşılar. Ellili yaşlarında olmasına rağmen babasıyla aynı olmak istemeyen Erdoğan, kendisini babasıyla kıyaslama yoluna gider ve şöyle düşünür:

Babam. Ben babamla bir miyim? Onun yaşına geldim belki, ama -yok, hayır, gelmedim, geçtim. Benden gençti öldüğünde, ellisine varmamıştı. Olsun. Olsun, gene de benzemiyorum ona. Bir kere baya göbeklenmişti son yıllarda, bense delikanlılığımdan bu yana bir kilo almadım. Kendimi bildim bileli sıskalığımdan yakının annem, hâlâ yakınıdır. O, işleri bozulmuş, parasal sıkıntılara düşmüş bir tüccardı- dünyanın parasıyla oynamaya alışmışken cebindeki bozuklukları saymak zorunda kalan. Bense okulu- hayır, askerliğini- bitirir bitirmez girdiğim işte otuz- hayır, yirmi dokuz- yıl kesintisiz çalışan, Fransızca’dan başka hemen hiçbir şey bilmeyen, ömrünü başkalarının yazdıklarını bir dilden ötekine aktarmakla geçiren bir sessiz banka memuruyum – on altı yıldır şef. Debdebe içinde yetişmiş, depdebe içinde yaşamaya alışkın, gençliğinde Parislerde pink atmış, otuz beşine vardığında İstanbul’un en güzel kızlarından – üstelik kendisinden on beş yaş küçük- birini almış, göbekli olsa da yakışıklı, boylu boslu, gür sesli bir adam. (2012, s. 47-48)

Babasına hiç benzememesine rağmen neden onun gibi enfarktüs geçirdiğini sorgular. İriliğiyle babasına benzeyenin kardeşi Gülsevil olduğunu düşünerek onun enfarktüs geçirmesi gerektiğini düşünür. Burada babaya olan nefretin temelinde “İstanbul’un en güzel kızı” olan annesiyle evlenmiş olmasının yattığı görülmektedir. Babaya nefret, onun/babanın otuz beşinde olmasına rağmen yirmi yaşında “İstanbul’un en güzel kızıyla” evlenmiş olmasına duyulan yadırgama şeklinde kendisini gösterir. Bu yadırgama aslında anneye olan arzuyla babaya karşı kıskançlığın ifadesi olarak karşımıza çıkar. Hastane odasında kardeşi Gülsevil’den babası gibi enfarktüs geçirdiğini duyduktan sonra iç monolog şeklinde sıralanan “babaya nefret” düşünceleri yerini hemen sünnetini hatırlamaya bırakır. Sünnetin hatırlanması; oidipus kompleksinde erkek çocuğun babası tarafından kastre edileceği korkusunun ifadesidir. Burada babanın annesi dışında herkese bağırmasının hatırlanması ise çocuğun, babanın anneye/eşine yönelik aşırı düşkünlüğüne olan kıskançlığının yansıması olarak karşımıza çıkar. Erdoğan, babası ve annesinin kendisini cesaretlendirmeye yönelik ifadelerinde babasından ziyade annesine inandığını hatırlar. Sünnetin bir insanın gerçek erkek olmasını sağladığı yönünde söylenen sözlerle “can acısına dayanarak erkekliğimi anneme kanıtlamayı ne denli istiyorsam, acının az olmasını da o denli istiyorum.” (2012, s. 50) diye düşünür. Babasının “Ben sünnet olduğumda hiç ilaçsız

kıtır kıtır kesmişlerdi.” sözleriyle irkilen Erdoğan “kıtır kıtır kesilen ne?” diye düşünürken okuldaki arkadaşlarının ucundan kesiliyor, kökünden kesiliyor gibi sözlerini hatırlar ve “Hepsini keserlerse çişimi nasıl edeceğim? Babam nasıl ediyor?” (2012, s. 50) diye düşünür. Burada kendisini babasının yerinde düşünme durumu ve kastre edilerek fallusun hepsini kaybedeceği korkusu yer alır. Bir taraftan bu korkuyu yaşarken bir taraftan babasının babaannesiyile tartışmasıyla sünnetin erteleneceğinin söz konusu olacağını düşünerek “O zaman Emin Bey de gelmez, canım da yanmaz. Öyleyse erkek olamam ki! Erkek olmayacak mıyım ben şimdi?” (2012, s. 51) diye içinden geçirir. Burada rakip görülen babaya karşı anneye ispatlanamayacak olan erkekliğin kaygısı söz konusudur.

Çözümlemeyen Kompleksin Etkileri

Oidipus kompleksinde anneye duyulan cinsel arzunun yasaklığının farkına varan çocuk bu arzuyu terk eder. Çocuğu bu arzuyu terk etmeye götüren şey Babanın Adı’dır. Baba tarafından iğdiş edileceği korkusu çocuğu baba ile anlaşma yoluna götürür ve anneye duyulan arzu bastırılarak bilinçdışına atılır. Bu kompleksi aşmış çocuk toplumsal cinsiyetini kazanarak babayla özdeşleşir. O da babası gibi erkeklik rolüyle tanışmış olur. Oidipus kompleksini aşmamış çocuk ise “Annesini bütün kadın imgelerinin üstünde ayrıcalıklı bir yere yerleştirebilir, bu da Freud’a göre eşcinselliğe yol açabilir ya da kadınların iğdiş edildikleri düşüncesi onu, kadınlarla tatmin edici bir cinsel ilişkiye girmekten zevk alamayacak kadar travmaya uğratabilir.” (Eagleton, 2014, s. 65).

Babasının ölümünden sonra maddi olarak sıkıntı yaşayan ailede anne evdeki değerli eşyaları satmak zorunda kalmıştır. Babasının ölümüyle annesinin kendisine kaldığını düşünen Erdoğan, annesiyle yatak odasında birlikte yatacaklarını düşlerken annesi babasının çalışma masasının yerine yatak odası takımının satılmasını uygun görmüştür. Bu durumu kabullenmek istemeyen Erdoğan bu andan itibaren annesinin kendisine cinsel arzusu olmadığını kabul etmek zorunda kalmış ve annesine olan arzusunu bilinçdışına itmiştir. Annesinin yatak odası takımını satmasıyla “yakın ilişkilerden sakınmayı yoksa canının yanacağını” (2012, s. 59) kendisine telkin eden Erdoğan,

Ölümüm yakın. Bugün değilse bile bu yıl, gelecek yıl. Biliyorum. Babamdan biliyorum. Babamın çalışma masası satılmadı, bir odaya kilitlendi kaldı. Annemin boşalan yatak odasına tek kişilik bir somya, eskiden hizmetçi odasında duran bir dolap, bir sandığın üstünde duvara dayanmış bir eski ayna kondu. Ben banyoda ağladım. Artık onu sevmiyorum, o gün bugündür de ağlamadım. Peki, yaşamak nerede kaldı? Hem yaşamadan ölünür mü? (2012, s. 59)

ifadeleriyle uğradığı düş kırıklığını ve bunun yaşamını nasıl da etkilediğini ortaya koyar.

Erdoğan, işyerinde çalışan genç kızların annesi kadar güzel olmadığını hatta hiçbir kadının annesi kadar güzel olmadığını düşünür. Kendisinden büyük ya da yaşı kendisinkine yakın, çok da alımlı olmayan kadınlarla ilişki kurar. Bunlardan biri çalıştığı işyerinde şef olan, annesiyle aynı yaşlarda, iki kızını evlendirmiş, dul bir kadın olan Nermin Hanım diğeri ise; Hayganuş adında Gülsevil’in kızına piyano dersi veren “loş ışıkta bile üst dudağı kaplayan kara tüyleri belirgin olan, esmer, tombul bir matmazel”dir. Bu kadınla neden ilgilendiğini anlamayan Erdoğan, “yıllardır uzaktan gözlediğim bir karanlık yaşamın içine girmek mi çekmişti beni- gerçekte ona en yakın olduğum zamanlarda bile giremedim yaşamının içine, o da başka- yoksa bilincine varamadığım başka bir şey mi, bilmem.”(2012, s. 21) diyerek babasının ölümünden sonra satılan yatak odası takımıyla früstürasyona (düş kırıklığı) uğrayan anneye yönelik arzusuna ve çözümlememiş oidipus kompleksine işaret eder.

Hastane odasında hastalığını kabullenen ve bu defa kurtulduğu enfarktüstten bir daha kurtulamayacağını düşünen ve annesinin kendisinde yarattığı düş kırıklığıyla kadınlara mesafeli davranmaya çalışan Erdoğan, işyerinde kendisine Cimcirik denilmesine içerleyerek kendi içinde o kadınlarla hesaplaşmaya gider:

Gülen Hanım, Aynur Hanım, Meral Hanım, ‘hanım’sız hitap edemediğim tüm genç ve güzel, güzel değilse bile kendini güzel sanan hanımlar, ne eksikim vardı beni erkek saymamanızdan başka? Çapkın bakışlarıma hep çapkınca bakarak karşılık verirdiniz elimi tutmayı aklınızdan geçirmeyerek. Kurduğum düşleri hep boş çıkardınız... çıkardım, sizin ne suçunuz var? ‘Cimcirik’ mi dediniz bana? Nice cimcirik adamlar biliyorum -örnekse Frank Sinatra, ona benzediğimi söyleyeniniz bile oldu- kadınları

peşinden koşturan. Benim korkuma siz neden benden de çok inandınız? Ve ben neden o korkudan başka hiçbir şeye inanmadım? Ömrümde ilk ve son kez topladığım çiçekler soldu diye, çiçeksiz yaşayamayan bir kadın onları bıçaklanmış insanlara benzetti diye o kadın sevdiğini yitirdi -cezasını çekti, cezasını çekti- ve neredeyse kırk yıl boyunca bir tek çiçek koklamadan ömür tüketti diye neden başka bir çiçeğe uzanamadı elim? (2012, s. 59-60).

Burada kendisine çiçek toplanmış, ölü çiçekleri bıçaklanmış insanlara benzeten ve sevdiğini yitiren kadın annesidir. Kendisi ise; annenin kendisini uğrattığı düş kırıklığına rağmen onu beklemeye devam eden, ne istediğine karar veremediği için yaşamadığını düşünen, dışarıdan cinsel yönden yetersiz bir erkek olarak görülen ve çözülmeyen oedipus kompleksinin etkilerini- kendince ölüme çok yaklaştığı sürede- fark ettiği durumdadır.

SONUÇ

Oedipus kompleksinde erkek çocuk annesine cinsel arzu duyar; fakat babanın ensest yasağıyla bu arzuyu bastırıp baba ile özdeşleşme yoluna gider. Baba ile özdeşleşme, çocuğun kompleksin üstesinden gelerek toplumsal alana geçişinin yoludur. Oedipus kompleksinde Babanın Yasası/ Babanın Adı anne üzerinden çocuğa aktarılır.

“Biraz Daha Ölmek” adlı öyküde çözümlenemeyen oedipus kompleksiyle karşılaşılır. Erdoğan annesine büyük bir cinsel arzu duyar ve babaya rağmen, annedeki çocuk sevgisi çocuk tarafından karşılıklı aşk ve arzu olarak algılanır. Annenin oğluna düşkünlüğü çocuk tarafından, anneye duyulan arzunun karşılıklı olduğu fikrini doğurmuş, babanın kalp kriziyle ani ölümü ise çocukta/Erdoğan’da annesinin kendisine kalacağına mutluluğunu yaratmıştır. Rakip olan babanın kendiliğinden ortadan kalkması Erdoğan’da anne ile yaşanacak engelsiz aşkın mutluluğu, anne tarafından satılan yatak odası takımıyla gölgelenmiş hatta ortadan kaldırılmıştır. Öyküde ensest yasağı baba tarafından değil yine anne tarafından çocuğa iletilmiştir. Babası öldükten sonra anne ve babanın yatağında babanın yerini alacağını düşünen Erdoğan, annesinin; yatak odası takımını satması onu düş kırıklığına uğratmış ve annesinin babasını kendisinden daha çok sevdiğini kabul etmek zorunda bırakmıştır. Erdoğan’ın bilinçdışında bastırıldığı annesine yönelik arzusu onun ellili yaşlarına kadarki hayatında önemli bir yer etmiştir. Çözümüne ulaşmayan

kompleks, babayla özdeşleşmeye gidemeyen Erdoğan’ın kadınlar tarafından cinsel yönden eksik, kadınsı bir erkek olarak algılanmasına ve onun -annesini yaşlarında- olgun kadınlarla ilişki kurmasına sebep olmuştur. Erdoğan’ın olgun kadınlara ilgisi tamamen bilinçsizce gerçekleşmiştir. Şimdide bir hastane odasında babası gibi enfarktüs geçirdiğini öğrenen Erdoğan kendisi ve geçmişiyle hesaplaşmaktadır. Burada, ellili yaşlarında olan adamın çözüme ulaşmamış oedipus kompleksinin hayatına etkileri söz konusudur.

KAYNAKLAR

- Chasseguet-Smirgel, J. (2005). *Ben İdeali: "İdeal Hastalığı" üzerine bir psikanaliz denemesi*, Çev: Nesrin Tura, İstanbul: Metis Yayınları.
- Eagleton, T. (2014). *Edebiyat kuramı*, çev: Tuncay Birkan, (4. Baskı), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Freud, S. (1996). *Günlük yaşamın psikopatolojisi*, çev: Şemsa Yeğin, Payel Yayınları.
- Freud, S. (1991). *Psikanaliz üzerine*, çev: A. Avni Öneş, (6. Basım) İstanbul: Say Yayınları.
- Karaca, Ş. (2024). *Kayıp nesne*, (1.basım), Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kristeva, J.(2009). *Kara güneş, depresyon ve melankoli*, çev: Nesrin Demiryontan, (1. Basım), Bağlam Yayınları.
- Kür, P.(2012). *Akışı olmayan sular*, (12. Basım), Everest Yayınları.
- Reik, T.(2009) *Aşk ve şehvet üzerine 2*, çev: Ali Kılıçoğlu,(1. Baskı), Say Yayınları.
- Sophokles (2018). *Kral oidipus*, Hasan Ali Yücel Klasikler Dizisi, çev: Bahattin Tuncel,(1.basım), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Tura,S.,M. (1996). *Freud'dan Lacan'a psikanaliz*, (2. Basım), Ayrıntı Yayınları.
- Tüzünoğlu, M. (2004). Lacan'da anne ve oğul'un baba ve oğula dönüşmesi, *Ayna evresi ,Mithat Alam film merkezi söyleşi, panel, sunum yillığı*, <https://silo.tips/download/lacan-da-anne-ve-oul-un-baba-ve-oul-a-dnmesi>).
- Zizek, S. (2015). *İdeolojinin yüce nesnesi*, çev: Tuncay Birkan, İstanbul: Metis Yayınları.
- Zupancic, A. (2024). *Gerçeğin Etiği, Kant, Lacan*, çev: Ahmet Özcan, (2.baskı), Ankara: Epos Yayınları.